

GREENWICH

Naš suradnik na prvom meridijanu

Prof. Otokar Lahman, Zagreb

Tamo gdje vijugava Temza, napuštajući London, pravi najveći meandar, razvilo se naselje Greenwich (Grinič), značajni spomenik engleske prošlosti i znanstvenih otkrića, koja su pomorskoj i kolonijalnoj ekspanziji ove zemlje dali čvrste temelje.

Greenwich je danas sastavni dio velikog Londona, pa ipak se geografska dužina Zemlje ne naziva po udaljenosti od Londona, nego po ovom predgrađu; njegovo se ime svakoga dana izreče ili napiše više negoli ujedno drugog grada na svijetu. Tu svoju popularnost Greenwich zahvaljuje starom opservatoriju, s koje je započeto naučno mjerenje Zemlje.

Po ravničastu tlu Južne Engleske izdižu se blagi brežuljci. Takav se jedan humak penje od Temze prema jugu upravo u vrhu velikog meandra i taj je uspon mnogo doprinio razvitku Greenwicha. Cijela prostrana padina obrađena je u lijepi i njegovani park, kakvima se odlikuje cijeli engleski otok. Na vrhu humka podignut je u 17. stoljeću opservatorij sa svrhom — kako je to ostalo zabilježeno — »da se ustanovi kretanje Mjeseca i položaj zvijezda stajačica, da se dostigne velika naučna težnja, t. j. utvrdi dužina morskog prostora«.

Oči današnjeg čovjeka, navikle na suvremene velike zvjezdarnice i orijske teleskope Palomara, Yerkesa i drugih velikih astronomskih opservatorija u svijetu, s ve-

likom poštom promatraju ovaj skromni uređaj, s kojim su vršena otkrića, što su dovela do temeljitih prekretnica u nauci i plovidbi. Grinički je opservatorij danas samo dragocjena muzejska zbirka.¹

Posjetilac će s pijetatom promatrati primitivne astronomske instrumente, s kojima su postizavani tako značajni naučni pronalasci, s kojima je udarena prekretnica u navigaciji i stvoreni temeljni uvjeti engleske svjetske moći diljem svih mora i kontinenata, koju je ikada doživjela jedna evropska pomorska vevlast. Nadmašila je i moć Portugala i Španjolske, koje su bile pristankom i suglasnošću pape, podijelile Novi svijet i razgraničile teritorijalne interese još prije nego je Engleska bila »zaplovila«. Isto tako je daleko ostavila iza sebe kolonijalnu ekspanziju Holandije i Francuske kao i najnovijih takmaca na moru i osvajanju vanjskih posjeda Njemačke, Belgije i Italije. Nada sve se nadvila moć ove zemlje, koja se iako otočna, najkasnije orijentirala na more i najdulje od svih ga održala u posjedu za čitava četiri stoljeća, sve do naših dana, kad se razvojem novih društvenih odnosa i ideja pred našim očima mijenja ravnoteža sila.

Dotjerani čuvar u mornarskoj jakci sa slatnim pucetima provodi vas učtivo kroz zbirku, koja se nalazi na istom mjestu, s koje su vršena velika otkrića, na gornjem katu male oktogonalne kuće i upućuje vas na dva mala dalekozora, koja liče na igračke, na sekstante, ure njihalice i druge pomoćne instrumente iz kovanog željeza, na požutjela prva astronomska izdanja zvjezdarnice »Historia Coelestis Britannica«, »Atlas Coelestis«, na almanaha, na akvarele po zidovima i crteže . . . Sa skromnim naučnim pomagalicama i još skromnijim materijalnim sredstvima postigli su velike pronalasci: onivač ove zvjezdarnice J. Flamsteed i njegov nasljednik Halley, otkrivač Halleyeve repatice, od koje je prije pola stoljeća lakovjerni svijet očekivao sudar sa Zemljom i propast svijeta. Oni i njihovi suradnici obogatili su nauku, a svojoj zemlji dali znanstvenu podlogu za neslućeni politički i ekonomski prosperitet.

Pod opservatorijem urezana je crta početnog (nultog) meridijana označujući početak mjerenja dužine naše planete. To je ujedno i jedini meridijan, koji je zacrtan na tlu. Po njemu se određuje točno vrijeme i otkad postoji radio po svim kontinentima odjekuju duboki i zvonki otkucaji Big Bena s visokog tornja zgrade parlamenta i kazaljke se na satovima uspoređuju i korigiraju.

S prozora opservatorija ili s prostrane zelene terase pruža se širok vidik na okolicu. Oko se zaustavlja na bijele kamene palače podno brežuljka na desnoj obali Temze. One pričaju o engleskoj prošlosti i sadašnjosti. Danas nema većeg traga od kraljevskog dvorca, koji se tu nalazio, od omiljelog boravišta Tudora, gdje su se kraljevi radali i umirali, gdje je moćni i prkosni Henrik VIII, čekajući od Ane Boleyn da mu rodi prijestolonasljednika, suludo jahao šumom, da Anu odavde odvuče u Tower, gdje će joj biti mačem odrubljena glava na isti način kao i mnogim drugim vladarima i plemićima prije i poslije nje. Nove su zgrade bile podignute za Seaman's

¹ Oštećen u Drugom svjetskom ratu od njemačkih bombi, nije više povraćen staroj svrsi. Novi opservatorij podignut je u Abingenu, u jugozapadnoj okolini Londona, gdje je atmosfera, daleko od lučkog i gradskog pritiska, mnogo čistija.

Naš suradnik prof. Otokar Lahman na prvom meridijanu

hospital u vremenu, kad je (17. stoljeće) mornarica, stvaralac imperijalne moći, sve više jačala. Tu su za punih 200 godina sklanjani isluženi pomorci. Tu se osniva i azil za siročad pomoraca, a u 19. stoljeću u ove će zgrade, obnovljene i proširene, biti smješteno najveće englesko pomorsko učilište Royal Naval College, koje i danas daje najbolje engleske pomorce. Čuvena sala s alegoričnim slikarijama iz engleske pomorske povijesti jedna je od najvećih dvorana u Engleskoj. To je svečana blagovaonica pomorske vojne akademije i s njenog uzvišenja, gdje — kao i u svim koledžima Oxforda i Cambridgea — sa studentima jedu i profesori, izrečeni su mnogi historijski govori vojnih i političkih vođa zemlje, sve do posljednjeg Churcillovog, prije njegova povlačenja s političke pozornice.

U aglomeraciji pomorskih svjedočanstava, koja su sabrana oko ovog naselja, dolazi istom u 20. stoljeću (1934) i do osnivanja Pomorskog muzeja, najreprezentativnijeg sabirališta relikvija, koje govore o pothvatima i uspjesima ove zemlje na moru.

Nije ovaj muzej sličan onima na kontinentu; on je u stvari ogromna zbirka trofeja brojnih admirala i ratnih zapovjednika; nebrojena velika platna i akvareli sjećaju na pomorske okršaje kroz duga razdoblja, modeli brodova svih tipova i vremena, pomorski instrumenti i brodski predmeti, zaplijenjene zastave, odlikovanja i razne uspomene, uniforme mornarice i t. d., sve to, često pretrpano, ispunja veliki niz muzejskih dvorana. Posebno mjesto zauzimaju predmeti koji sjećaju na Nelsona: od

njegovih portreta i uniforma do porculanskih servisa i privatnih pisama.

Ovakva postava, čini se, nema svrhu da zaokupi pažnju gledalaca na pojedini događaj ili trofej, pa makar koliko značajan bio, nego da sveukupnim dojmom veličine pomorske slave dočara veliku prošlost zemlje. Jedini izuzetak čini Nelson. Ali to nije samo u ovom muzeju. I u katedrali sv. Pavla i u parlamentu i na Trafalgar-skveru i brojnim drugim mjestima kult Nelsona zauzima izuzetan značaj. »Njegov primjer neka bude pouka novim naraštajima, neka svaki izvrši svoju dužnost — to od njega Engleska očekuje«. Takvu alegoriju možda umjetnik je najnaivnije izrazio na Nelsonovu spomeniku u katedrali, pred kojim vila mramornoj djeci ukazuje na primjer slavnog admirala.

U malom doku Greenwicha mirno počiva trup starog klipera »Cuty Sark«, nacionalnog spomenika »vunene flote«, najboljeg jedrenjaka, koji je ikada u svijetu bio sagrađen i koji se do posljednjeg daha borio s nadirućom parom u pomorstvu, stoji i podsjeća na slavne dane jedara i na veliku tradiciju engleskih pomoraca, slično kao i Nelsonov »Victory« u Portsmouthu. A u susjednom Woolwichu živo odjekuju radovi na brodogradilištu, jednom od najvećih na svijetu, kojemu je temelje udario Henrik VIII. U dokovima s druge strane Temze, naprama njenom velikom zaokretu, naziru se zastave brodova raznih pomorskih nacija, koji dolaze i odlaze, vrše trgovačke operacije u ovoj danas po prometu drugoj luci Evrope. Rotterdam je danas došao na prvo mjesto.